

POPULĀRĀS MŪZIKAS LOMA SABIEDRĪBAS MODERNIZĒŠANĀ STARPKARU PERIODA DIENVIDSLĀVIJĀ¹

Marija Goluboviča

Kopsavilkums

Rakstā aplūkota populārās mūzikas ietekme starpkaru perioda Dienvidslāvijas sabiedrībā. Atrodoties krustcelēs starp Austrumiem un Rietumiem, tradīciju un modernitāti, Serbu, horvātu un slovēņu Karaliste / Dienvidslāvija vēlējās stiprināt saiknes ar moderno Rietumu kultūru un integrēties Eiropā. Tolaik strauji attīstījās izklaides industrija. Populārās mūzikas tapšanai un izplatībai Dienvidslāvijā iespējams izsekot, pētīt izdotos nošizdevumus, skaņuplašu ierakstus, radio un populārās mūzikas ansambļu un grupu veidošanās procesus. Šī pētījuma pamatā ir arhīva materiāli, periodika, ierakstu katalogi, iespiestie nošizdevumi un attiecināmā literatūra. Analizējot mūzikas žanus, kultūras ietekmes un sociālpolitiskos kontekstus, raksta mērķis ir parādīt, ka populārā mūzika kalpoja par spēcīgu ieroci pārmaiņām Dienvidslāvijas vēsturē svarīgā laika periodā.

1918. gadā pēc Pirmā pasaules kara beigām izveidotajā Dienvidslāvijā, atbildot uz kolektīvo vēlmi tikt pāri pēckara traumām un materiālajiem zaudējumiem, pilsētās notika strauja izklaides jomas konsolidēšanās. Šīs pārmaiņas veicināja populārās mūzikas, aktīvas naktsdzīves, varietē un klubu uzplaukumu. Tas atspoguļoja plašāku tendenci, izklaides vietām ieņemot sevišķi svarīgu vietu cilvēku dzīvēs pēc ģimenes un darba. Tomēr šīs kultūras pārmaiņas nenotika visur vienādi, daudzus lauku reģionus rietumnieciskās vēsmas neskāra. Starptautisko sakaru nodibināšana ar Eiropas valstīm bija izšķiroša Dienvidslāvijas kultūras, zinātnes un tehnoloģiju attīstībā. Būtiska loma Eiropas tendenču ieviešanai pilsētās bija Francijai, Vācijai un Anglijai. Tomēr par spīti minētajai Rietumu ietekmei, Dienvidslāvijas etniski daudzveidīgā sabiedrība joprojām glabāja bagātas, vēsturē dziļi sakņotas kultūras tradīcijas.

Dienvidslāvu komponistu iedvesmas avoti bija itāliešu, franču un spāņu šansoni, vācu filmu šlāģeri un amerikāņu džezs. Populārā mūzika galvenokārt bija pieejama pilsētās un labāk situētajai sabiedrības daļai, jo radioaparāti un gramofoni bija dārgi. Populārās mūzikas pieejamības veicināšanā būtiska loma bija nošizdevumiem, lai arī tas nozīmēja zināmu muzikālās izglītības nepieciešamību, bet šāda izglītība nebija plaši izplatīta kopumā diezgan zemā lasīt un rakstītprasmes līmeņa dēļ. Kamēr konservatīvā sabiedrības daļa pauda bažas par moderno tendenču ietekmi, Dienvidslāvijas pilsētu iedzīvotāji tās alkaini uzsūca, mēģinot iet roku rokā ar Eiropu, tomēr to nevar teikt par visu valsti kopumā. Revolūciju mūzikas radīšanā, izplatīšanā un patērēšanā radīja modernās tehnoloģijas. Svarīgākā loma piekļuves mūzikai veicināšanā un demokratizācijā bija

1 Šis raksts atspoguļo Serbijas Zinātņu un Mākslas akadēmijas Institutā veikta pētījuma rezultātus. Pētījumu finansē Serbijas Republikas Zinātnes, tehnoloģiju attīstības un inovāciju ministrija (RS-200176).

diviem izgudrojumiem – radio un gramofonam. Radio lielākajās pilsētās – Belgradā, Zagrebā un Ļubļanā – sāka raidīt 20. gadu beigās. Par spīti ierobežotajai elektrības pieejamībai un nelabvēlīgiem ekonomiskajiem apstākļiem, radiopārraides kļuva populāras. Tomēr, tā kā vietējās radio industrijas vēl īsti nebija, ierakstus vajadzēja importēt no ārzemēm, un tas neveicināja radio abonentu pieaugumu starpkaru perioda Dienvidslāvijā salīdzinājumā ar pārējo Eiropu. Radio programmas bija paredzētas plašai auditorijai. Pārraidēs iekļāva dažādus mūzikas žanrus, sākot ar operu un simfonisko mūziku un beidzot ar soloprogrammām, deju mūziku un džeza. Deju mūzika, tostarp arī šlageri, lika pamatus Dienvidslāvijas izklaides un džeza mūzikai. Skaņu filmu parādīšanās 30. gadu sākumā publiku iepazīstināja ar populāriem dziedātājiem un dejotājiem, veicinot mūzikas tālāku izplatību. Lielākās gramofona ierakstu kompānijas sāka izdot lielu džeza orķestru atskaņotus hitus, atklājot dienvidslāvu klausītājiem tādas džeza leģendas kā Beniju Gudmenu (*Benny Goodman*), Djūku Elingtonu (*Duke Ellington*) un Polu Vaitmenu (*Paul Whiteman*). Pirmie džeza orķestri starpkaru perioda Dienvidslāvijā izveidojās lielākajās pilsētās – Belgradā, Zagrebā un Ļubļanā, jo tās atradās tuvāk Eiropas džeza centriem. Svarīgs šī laika sasniegums bija gramofona ierakstu ražošanas fabrikas *Edison Bell Penkala* nodibināšana Zagrebā (1927–1936). Šai kompānijai bija izšķiroša loma populārās mūzikas, īpaši modes deju izplatīšanā un komercializēšanā.

110

Populārā mūzika bija būtisks faktors Dienvidslāvijas sabiedrības un kultūras modernizēšanā. Tomēr tā nebija brīvi pieejama ikvienam, jo pilsētās dzīvoja mazāk nekā 25% iedzīvotāju, turklāt daudzi nevarēja atļauties iegādāties radioaparātus vai gramofonus, kas tolaik tika uzskatīti par statusa simboliem. Pārmaiņas atspoguļo jaunu deju, kā arī deju skolu rašanās un dažādas modes tendences. Gramofona ieraksti, radio pārraides un skaņu filmas ienesa Eiropas un Amerikas vēsmas, sevišķi džeza. Neraugoties uz populārās mūzikas svarīgo vietu kultūrā, tās ietekmi noteica arī patērējošās sabiedrības locekļu sociālais statuss un ierobežotā pieejamība.